

Liljeholmen

En av landets bäst bevarade mindre barockherrgårdar.

Delar av byggnaden från 1600-talet.

Byggdes delvis om under tidigt 1700-tal och fick då sitt säteritak.

Välbevarade tak- och väggmålningar.

Ligger cirka två mil söder om Boxholm.

Alldeles nere vid stranden, på en udde i sjön Sommen, ligger Liljeholmen, som räknas till en av landets värdefullaste herrgårdar från den karolinska tiden, mycket tack vare sina välbevarade tak- och väggmålningar. Gården har sedan 1930-talet ägts av familjen Nisser och både mark och fiskevatten finns kvar men är utarrenderade. Gränsen mot Småland, som går mitt i sjön Sommen, är dessutom gräns för gårdens ägor, som idag faktiskt består mer av vatten än av land.

En rik inre färgprakt

Liljeholmens huvudbyggnad har ett anspråkslöst yttre men rymmer en anslående inre färgprakt, med både tak- och väggmålningar. Motiven har målats med limfärg direkt på de slätbilade timmerstockarna och på takbräderna och är förvånansvärt välbevarade. De har heller aldrig varit övertapetserade eller övermålade.

Detta sätt att pryda väggarna var inte alls ovanligt, även om vi idag närmast upplever det som exotiskt. Ovanligt är det dock att hela rumsinteriorer bevarats till våra dagar såsom är fallet på Liljeholmen. Att dekorera tak och väggar med

Maria Gyllenståhls spegelmonogram i centrum på taket i mittsalen.

målningar var ett sätt att efterlikna de stora slotten och herrgårdarnas paradrum.

Förstugan har en allmogebetonad dekoration av slingrande bladrankor. Både vid ytterdörren och vid dörren in till salen är så kallade dörrvaktare målade, något som var vanligt förekommande på svenska herrgårdar. Dörrvaktarna på Liljeholmen har utformats som karolinska krigare med hillebarder i händerna.

Målningarna i mittsalen är de som är bäst bevarade. Den stora takmålningen är utomordentligt skickligt komponerad och ett representativt exempel på senbarockens dekorationskonst. Genom sin fältindelning påminner den om 1600-talets stucktack.

Väggmålningarna är imitationer av vävda gobelänger. I en naiv och frodig stil har en okänd konstnär målat fantasifulla landskapsbilder med slott och borgar, parker, sjöar och fåglar. De människor som finns på målningarna tycks inte göra annat än njuta av sin tillvaro. Motiven tros vara hämtade från tryckta förlagor, kanske bilderböcker från Nordtyskland eller Holland.

Konstnären har varit verksam på många håll i Östergötland och Småland under 1700-talets för-

Liljeholmen är ett av våra mest intressanta exempel på den karolinska tidens mindre herrgårdar.

sta decennier. Målningar av samma hand eller verkstad finns bland annat i södra flygeln vid gamla slottet på Bjärka Säby och på Barkmanska gården i Gamla Linköping. På Grankvistgården i Vimmerby finns en sal med väggmålningar som är nästan identiska med dem i salen på Liljeholmen.

Har varit i släkten Natt och Dags ägo

Liljeholmen, eller Ringshult som egendomen hette fram till 1650-talet, finns omnämnd redan 1280, då lagmannen Bengt Magnusson i ett brev under rättade samtliga Ydrebor (egendomen hörde

tidigare till gamla Ydre härad) att han som bostad åt Nils Sigridsson upplåtit detta "konungens och häradets hemman".

Nämnde Nils blev själv lagman och han tillhörde en av rikets förnämsta ätter, vars vapenmärke var delat i två fält; det övre i guld och det undre blått. Det var denna släkt som i slutet av 1600-talet tog sig namnet Natt och Dag.

Ringshult ägdes av släkten Natt och Dag fram till 1563 då riddaren Erik Månsson avled. Hans hustru, Margareta Grip, ärvde egendomen. Hon gifte om sig med Sven Banér som, för sin trohet mot konung Sigismund, blev halshuggen vid Lin-

En karolinsk krigare med hillebard i handen står som dörrvaktare i Liljeholmens förstuga.

köpings blodbad 1600. Efter ytterligare ägarbyten kom Ringshult i Christer Lillies ägo på 1650-talet, och det var han som gav gården namnet Liljeholm, vilket senare ändrats till Liljeholmen. Stommen i nuvarande huvudbyggnad ska vara från den byggnad som Christer Lillie lät uppföra på 1650-talet.

Den ursprungliga huvudbyggnaden kan närmast liknas vid en miniatyr av stormaktstidens borgar. Det var en envånings timmerbyggnad med valmat tak och med en kvadratisk utbyggnad i två våningar på framsidan. Denna utbyggnad, eller torn om man så vill, hade från början en klockformad tornhuv. Idag har utbyggnaden ett sadeltak.

Timmerväggarna kläddes in med panel, troligen på 1800-talet, och från 1800-talet är också verandan framför entrédörren.

Efter Christer Lillies död år 1688 såldes gården till majoren Gabriel Gyllenståhl, som redan ägde ett antal gårdar runt Sommen. Grunden till hans förmögenhet ska ha kommit från en krigskassa som han erövrade under kriget mot Danmark på 1670-talet. Han behöll, eller fick behålla, krigskassan.

Maria Gyllenståhls spegelmonogram

Gabriel Gyllenståhls dotter, Maria Gyllenståhl, ärvde i sin tur gården år 1705. Hon var gift med amiralitetskaptenen Eric Ahlfort och det var

Dörrarna är målade i en färgskala som harmonierar med väggmålningarna. Den murade kakelugnen är från 1800-talet men smälter väl in i 1700-talsmiljön.

under deras tid som målningarna tillkom, troligen omkring 1710. Maria Gyllenståhls spegelmonogram finns också avbildat i centrum på taket i mittsalen.

Makarna Gyllenståhl-Ahlfort lät också bygga om taket på huvudbyggnaden till det säteritak som det har idag. Under tidigt 1700-tal, eller möjligen redan på Gabriel Gyllenståhls tid, byggdes den flygel som fortfarande finns kvar. Det är en timmerbyggnad med ett valmat sadeltak och liksom huvudbyggnaden har också flygeln senare försetts med panel.

Huvudbyggnaden, flygeln och en paviljong från 1890-talet, är sedan 1975 förklarade som byggnadsminne.

Dottern gifte sig med gårdens dräng

Under Maria Gyllenståhl och Eric Ahlforts tid utspelades det klassiska dramat där kvinnan av börd förälskar sig i mannen av folket. Det var deras dotter, Maria Chatarina, som blev djupt förälskad i en av gårdens drängar, Jonas Andersson. Hon gifte sig också med honom, trots föräldrarnas motstånd och trots att hennes tilltänkte make, bokhållaren George Ramberg från Norrköping, drog igång en rättslig process.

Efter ett par års förhandlingar beslutade Ydre häradsrätt att Maria Chatarina och Jonas Andersson skulle få ingå äktenskap. Detta medförde att Maria Chatarina praktiskt taget blev bortstött

Makarna Gyllenstahl-Ahlforts flygelbyggnad är byggd i timmer och fick sin panel på 1800-talet.

från hemmet. Hennes far ordnade dock en anställning som soldat vid Kungliga Jönköpings regemente åt Jonas Andersson, som då fick namnet Ekstrand. Paret flyttade till ett soldattorp söder om Tranås, på andra sidan Sommen från Liljeholmen sett. Det berättas att Maria Gyllenstahl ömmade för sin dotter och ibland, då maken inte var hemma, rodde hon över med mat till henne.

Historien kunde ha slutat där, men den har förgreningar in i 1900-talet. En av Jonas Andersson Ekstrands och Maria Catharina Ahlforts ättlingar i sjätte generationen kom att bära det välbekanta namnet Greta Garbo. Hennes far, Karl Alfred Gustavsson, flyttade från Tranåsbygden till

Blå förmaket i flygelbyggnaden har en typisk interiör från Karl Johanstiden, 1800-talets första hälft.

Stockholm, där han gifte sig med Anna Lovisa Johansdotter Karlsson. 1905 föddes dottern Greta, vars historia dock inte ska berättas här.

De Gyllenstahl-Ahlfortska ättlingarna ägde Liljeholmen fram till år 1907 då hela gården köptes av järnverket Boxholm AB. År 1937 köpte Carl Nisser hela gården med undantag av huvudbyggnaden och flygeln. Dessa användes för representation av Boxholm AB fram till 1973 då familjen Nisser fick möjlighet att köpa också dem.

Till egendomen hör ett flertal bostadshus, men Christer Lillies miniatyrborg och makarna Gyllenstahls praktfulla hem används idag inte som bostad men underhålls av familjen Nisser.

Huvudbyggnadens mittersal har mycket välbevarade vägg- och takmålningar.

Detta sätt att med målningar dekorera tak och väggar hämtade sin inspiration från de stora herrgårdarnas paradrum med stucktak och vävda tapeter.